

Dialog o Śląsku

Dorota Malczewska-Pawelec

O (nie)zmienności
obrazu krainy
i jej mieszkańców
w polskich syntezach
dziejów narodowych
epoki zaborów

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2012

Ołujana Kozalewska

Dialog o Śląsku

O (nie)zmienności obrazu krainy
i jej mieszkańców
w polskich syntezach
dziejów narodowych epoki zaborów
(studium historiograficzne)

NR 2960

Dorota Malczewska-Pawelec

Dialog o Śląsku

O (nie)zmienności obrazu krainy
i jej mieszkańców
w polskich syntezach
dziejów narodowych epoki zaborów
(studium historiograficzne)

Redaktor serii: Historia
Sylwester Fertacz

Recenzent
Andrzej Stępnik

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I	
Założenia teoretyczne, czyli „oczyszczenie” przedpola dla dialogu	9
Historia historiografii jako badanie myśli historycznej	9
Wątki śląskie jako wyspecyfikowany przedmiot badań historiograficznych	12
Dialog i badanie historiograficzne	15
Dialog o Śląsku a konteksty badania narracji historycznej	22
O dyskusyjnym pojęciu narracji syntetycznej	25
Konkretyzacja przedmiotu dociekań	30
Rozdział II	
„Dialogiem” oświeceniowy	37
Preludium	37
<i>Historia narodu polskiego</i> Adama Naruszewicza	43
Relacje dialogowe z dziełem biskupa smoleńskiego	79
Syntezy Jerzego Samuela Bandtkiego	79
<i>Rys dziejów kultury i oświecenia narodu polskiego od wieku X, do końca wieku XVII, w dwóch częściach</i> Ignacego Lubicz-Czerwińskiego	97
<i>Śpiewy historyczne</i> Juliana Ursyna Niemcewicza	112
Kolejni uczestnicy dialogu	128
<i>Historia Polski krótko zebrana. Dzieje narodowe od powstania, aż do podziału i upadku państwa tego obejmująca</i> Józefa Faleńskiego	128
<i>Pielgrzym w Dobromilu</i> Izabeli Czartoryskiej	134
<i>Rys historii polskiej od wzniesienia się monarchii aż do ostatniego upadku i rozbioru kraju</i> Józefa Miklaszewskiego	139
<i>Wiadomości z historii polskiej zastosowane do użytku pensyi i szkół płci żeńskiej</i> Łukasza Gołębiowskiego	148
Podsumowanie	152

Rozdział III	
„Dialogem” romantyczny	163
<i>Dzieje Polski potocznym sposobem opowiedziane oraz Historia polska do końca panowania Stefana Batorego</i> Joachima Lelewela	163
Relacje dialogowe z syntezami Joachima Lelewela	193
Syntezy szkoły lelewelowskiej	193
<i>Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej</i> Jędrzeja Moraczewskiego	195
<i>Słowo dziejów polskich</i> Waleriana Wróblewskiego	221
Syntezy Henryka Schmitta	229
W kregu oddziaływań romantycznej, lelewelowskiej tradycji	242
<i>Dzieje Polski podług ostatnich badań</i> spisane Józefa Szujskiego	242
<i>Krótki zbiór historii polskiej opowiedzianej podług najnowszych źródeł historycznych</i> Franciszka Salezego Dmochowskiego	257
<i>Historja pierwotna Polski</i> Juliana Bartoszewicza	260
W opozycji do Lelewela	268
<i>Dzieje narodu polskiego w krótkości zebrane</i> Teodora Morawskiego	269
Podsumowanie dialogu syntez	285
„Echa” dialogu syntez doby Romantyzmu. Śląska problematyka w <i>Dziejach ojczystych dla ludu</i>	288
Rozdział IV	
„Dialogem” okresu Pozytywizmu	303
Kilka uwag wprowadzających	303
Syntezy szkoły krakowskiej	313
<i>Dzieje Polski w zarysie</i> Michała Bobrzyńskiego	313
<i>Historji polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście</i> Józefa Szujskiego	325
Relacje dialogowe z syntezami szkoły krakowskiej	334
<i>Zarys historii Polski i krajów ruskich z nią połączonych</i> Anatola Lewickiego	334
<i>Dzieje narodu polskiego</i> Władysława Smoleńskiego	344
<i>Dzieje Polski ilustrowane</i> Augusta Sokołowskiego	352
<i>Zarys społecznej historii państwa polskiego</i> Kazimierza Gorzyckiego	368
Podsumowanie dialogu wiodących narracji syntetycznych	372
„Echa” dialogu syntez doby Pozytywizmu	377
Rozdział V	
W poszukiwaniu nowego wzorca pisania o Śląsku (niedokończony „dialogem” Neoromantyzmu)	401
Wprowadzenie	401
<i>Dzieje Polski</i> Feliksa Konecznego	407
<i>Dzieje narodu polskiego</i> Józefa Dąbrowskiego	424
Zakończenie	435
Wykaz źródeł i literatury	445
Summary	465
Zusammenfassung	466

Wstęp

Śląsk — kraina określana najogólniej jako ziemie leżące w dolinie Odry, odznaczająca się według brytyjskiego znawcy dziejów Polski wybitnie niezależnym charakterem¹ — doświadczył w swoich dziejach różnych kolei politycznych. Położenie geograficzne (rejon przygraniczny) oraz bogactwo zasobów naturalnych sprawiły, iż był on nader często przedmiotem walk i sporów dyplomatycznych. W średniowieczu rywalizowały o niego Czechy i Polska, a później dynastie Jagiellonów, Luksemburgów i Habsburgów. W czasach nowożytnych o tę krainę spierały się Austria i Prusy, a w dobie najnowszej — odrodzona Polska, Czechosłowacja oraz Niemcy. W trakcie tych zmieniających się losów politycznych przez ponad 300 lat (od ok. 990—do 1335 r.) historia Śląska związana była ściśle z dziejami państwa polskiego. W XX wieku stała się ich częścią ponownie, począwszy od lat 1919—1921.

Przedmiotem niniejszej pracy nie będą jednak rozważania nad skomplikowanymi dziejami tej nadodrzańskiej prowincji — rozprawa ta nie jest bowiem opracowaniem z historii Śląska. Najogólniej rzecz biorąc, podejmuję w niej próbę refleksji nad sposobami ujmowania owych dziejów w polskich narracjach syntetycznych powstających u schyłku Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz w okresie, gdy Polska pozbawiona już została swojej państwowości. Cały ten przedział czasowy, którego granice wyznacza z jednej strony data pierwszego rozbioru Polski, a z drugiej — data wybuchu I wojny światowej, określam mianem doby zaborów.

Studium ma charakter analityczny i składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym prezentuję przyjęte założenia teoretyczne, wyjaśniam koncepcję pracy, omawiam podstawę źródłową oraz przedstawiam przesłanki zainteresowania się historiograficznym wymiarem problematyki śląskiej. W kolejnych czterech przeprowadzam szczegółową analizę wyróżnionych, konkretnych zagadnień.

¹ N. DAVIES: *Boże igrzysko. Historia Polski*. Przeł. E. TABAKOWSKA. T. 1: *Od początków do roku 1795*. Kraków 1993, s. 57.

Badana w nich materia historiograficzna została ramowo uporządkowana wedle kryterium podziału na okresy (Oświecenie, Romantyzm, Pozytywizm i Neoromantyzm), przyjmowanego powszechnie w szeroko rozumianych naukach o kulturze, w tym również w obrębie historii historiografii.

Podstawę źródłową książki stanowią opracowania ogólne dziejów Polski powstałe w wymienionych okresach. W centrum uwagi znalazły się przede wszystkim dzieła najbardziej reprezentatywne dla poszczególnych nurtów refleksji historycznej oraz/lub cieszące się największym powodzeniem wśród czytelników. W rozprawie zachowana została w tytułach prac i cytatach oryginalna, charakterystyczna dla danej epoki pisownia oraz stylistyka.

Wyrazy podziękowania za cenne inspiracje i wskazówki, które były bardzo pomocne zwłaszcza w pierwszej, koncepcyjnej fazie przygotowywania pracy, chciałabym złożyć prof. dr. hab. Janowi Pomorskiemu oraz prof. dr. hab. Andrzejowi Sępnikowi. Za okazywaną pomoc, życzliwość i wsparcie dziękuję także prof. dr. hab. Jerzemu Maternickiemu oraz prof. dr. hab. Rafałowi Stobieckiemu.

Dorota Malczewska-Pawelec

A Dialogue on Silesia

On the (Un) Changeability of the Landscape of this Area and its Inhabitants in Polish Syntheses of the National History of the Period of Annexation (A Historiographic Study)

Summary

The very study constitutes an attempt to reflect on the ways of approaching the Silesian issues in Polish synthetic narrations written at the end of the Republic of Both Nations at the time of a complete loss of Polish statehood. The author aimed to both reconstruct the presence of Silesian motives in the afore-mentioned type of historical works synthetically, and recognize and capture a dynamic process of their shaping and changing. She also tried to present a specified selection of opinions on Silesia as a certain living whole, a set of presentations and explanations connected with complex relations of references, continuation, negation or transposition. In searching proper categories and research tools, she turned to the theory of dialogue and studies on intertextuality deriving from it.

The work consists of five chapters. In the first, the author tries to ground her considerations in the context of an already existing historiographic tradition of researching the “Polish historical thought”, presents the theoretical assumptions, explains the conception, and discusses the empirical basis, as well as specifies the subject of research. In the second chapter, she outlines a socio-political and historiographic-cultural context accompanying the appearance of the “first text”, *Historia narodu polskiego* by Adam Naruszewicz, develops a detailed analysis of the very work from the perspective of selected Silesian aspects, and, finally, discusses “references” — subsequent views on Silesia included in synthetic works of the Enlightenment. In two subsequent chapters, she presents “voices” of a dialogue on Silesia heard in Romanticism and Positivism respectively in a chronological order. In each of them, she tries to show a network of dialogue relations combining subsequent “replicas” with the most important texts of the epochs in question, syntheses by Joachim Lelewel (for Romanticism) and works by the leader of Krakow school owned by Michał Bobrzyński and Józef Szujski (for post-Uprising times). The scope of considerations is expanded to monographic books at that time which to a smaller or greater extent dealt with the Silesian issues, treating them as the “providers” of the new arguments to the dialogue participants. In the fifth chapter, devoted to Neoromanticism, the author presents the first two opinions of the subsequent segment of a dialogue process, interrupted by the outbreak of the World War I, belonging to Feliks Koneczny and Józef Dąbrowski. In closing, she shows a holistic characteristic of a dialogue on Silesia in a synthetic way, and points to its substantial determinants.

Dorota Malczewska-Pawelec

Ein Dialog über Schlesien
Von (Un)Veränderlichkeit des Gesamtbildes
des Gebietes und dessen Einwohner
in polnischen historischen Synthesen aus der Besatzungszeit

Zusammenfassung

Die vorliegende Studie ist ein Versuch, verschiedene Methoden der Auffassung von der schlesischen Problematik in den ausgangs des Königreichs Polen, also zur Zeit der Besatzung Polens, entstandenen polnischen historischen Werken zu ergründen. Die Verfasserin nimmt sich als Ziel vor, nicht nur schlesische Motive in genannter Literatur zu rekonstruieren sondern auch den dynamischen Prozess deren Entstehung und Verwandlung zu erfassen. Sie bemüht sich, die von sich selbst ausgewählten Aussagen über Schlesien als ein lebendiges Ganzes, eine Reihe von den durch komplexe Relationen (Anknüpfung, Fortsetzung, Negation oder Transposition) miteinander verbundenen Vorführungen und Explanationen zu schildern. In der Suche nach geeigneten Kategorien und Forschungsmethoden behilft sich die Verfasserin mit der Theorie des Dialogs und mit den der Theorie entspringenden Studien über die Intertextualität.

Die Studie besteht aus fünf Kapiteln. In dem ersten von ihnen versucht die Verfasserin, sich auf die schon vorhandene historiografische Tradition zu stützen, „polnische historische Ansichten“ zu erforschen, indem sie die von ihr angenommenen theoretischen Grundsätze darstellt, die Konzeption erläutert und empirische Grundlage als auch den Forschungsgegenstand näher bestimmt. Im zweiten Kapitel wird das sozial-politische und historiografisch-kulturelle Kontext des „ersten Textes“ — *Historia narodu polskiego* (dt.: *Die Geschichte des polnischen Volkes*) von Adam Naruszewicz geschildert. Die Verfasserin analysiert das Werk hinsichtlich der genannten schlesischen Thematik und bespricht „Anknüpfungen“ — weitere, in synthetischen Abhandlungen der Aufklärungszeit enthaltenen Äußerungen über Schlesien. In zwei nächsten Kapiteln werden hierarchisch die einzelnen „Stimme“ des Dialogs über Schlesien dargestellt, der zur Zeit der Romantik und des Positivismus geführt wurde. Die Verfasserin versucht, das ganze Netz von den Dialogrelationen zu zeigen, mit denen die einzelnen „Entgegnungen“ mit den wichtigsten Werken der genannten Epochen — den von Joachim Lelewel gemachten Synthesen (für die Romantik) und den Werken von den Koryphäen der „Krakauer Schule“, Michał Bobrzyński und Józef Szujski (für die Zeit nach dem Aufstand) verbunden sind. Sie berücksichtigt auch solche Monografien aus damaliger Zeit, die von schlesischen Problemen handelten und den Dialogpartnern ein neues Messer in die Hand gaben. Das fünfte Kapitel ist der Neuromantik gewidmet. Die Verfasserin bringt zwei Aussagen von den weiteren Teilnehmern des durch den Ausbruch des ersten Weltkrieges unterbrochenen Dialogprozesses vor, nämlich von Feliks Koneczny und Józef Dąbrowski. Zum Abschluss zeigt sie auf synthetische Weise eine umfassende Charakteristik des Dialogs über Schlesien und weist auf dessen wichtigste Determinanten hin.

Panu Lucjanowi Kowalewskiemu dziękujemy za udzielenie zgody na bezpłatne reprodukcje na okładce książki obrazu Jego autorstwa pt. *Prośba o pieśń*

Redakcja Barbara Konopka
Projekt okładki Beata Klyta
Redakcja techniczna Barbara Arenhövel
Korekta Lidia Szumigała
Skład i łamanie Alicja Załęcka

Copyright © 2012 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2096-0
(wersja drukowana)

ISBN 978-83-8012-497-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 29,5. Ark. wyd. 44,5. Papier Alto 80 g
Vol. 1.5. Cena 58 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c. M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Dorota Malczewska-Pawelec
Dialog o Śląsku

Cena 58 zł (+ VAT)

ISSN 0208-6336

ISBN 978-83-8012-497-4

